

Miłosława Borzyszowska-Szewczyk

Warsztaty historyczne "Odczytując mowę kamieni. Śladami żydowskimi po Kaszubach", Przewóz 16-25.08.2006

Acta Cassubiana 8, 388-390

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Miłoslawa Borzyszkowska-Szewczyk

**Warsztaty historyczne
„Odczytując mowę kamieni.
Śladami żydowskimi po Kaszubach”,**

Przewóz 16-25.08.2006

W dniach 16-25 sierpnia 2006 roku odbył się pierwszy etap warsztatów historycznych „Odczytując mowę kamieni. Śladami żydowskimi po Kaszubach”. Seminarium to jest kolejnym wspólnym przedsięwzięciem, wynikiem wieloletniej współpracy, Akademii Baltica z Lubeki oraz Instytutu Kaszubskiego. Partnerami przy realizacji projektu są Pracownia Historii Pomorza i Krajów Nadbałtyckich Instytutu Historii, Zakład Niemieckojęzycznej Literatury Gdańska Uniwersytetu Gdańskiego oraz Instytut Historii Niemieckich Żydów w Hamburgu. W realizację programu warsztatów na gruncie lokalnym włączyły się: Gdańska Biblioteka PAN, Muzeum Sopotu, Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, Muzeum Kaszubskie w Kartuzach oraz Muzeum Regionalne w Człuchowie. Projekt finansowany jest w przeważającej części w ramach programu GESCHICHTSWERKSTATT EUROPA, wspólnego zamierzenia Fundacji im. Roberta Boscha i Funduszu „Pamięć i Przyszłość”, a koordynowany jest przez dr. Christiana Pletzinga i Miłosławę Borzyszkowską-Szewczyk.

II wojna światowa i zawierucha powojenna stanowią bolesny okres w historii Kaszub i Pomorza, którego jedną z konsekwencji były – obok eksterminacji, holokaustu – przymusowe migracje i częściowa wymiana ludności. W szczególnie dramatyczny sposób dotknęły te wydarzenia żydowską społeczność regionu, po której pozostały prawie wyłącznie ślady kultury materialnej, obecność w języku i literaturze pięknej regionu, oraz pamięć lub też białe plamy na mapie pamięci współczesnych mieszkańców. Zgromadzenie i opracowanie dokumentacji fotograficznej kaszubskich *judaiców* stanowi właśnie priorytetowy cel warsztatów w wymiarze materialnym.

Bezpośrednim impulsem do zwrócenia się ku tej tematyce było wspólne dwujęzyczne wydanie przez obydwie instytucje w roku 2005 wojennych wspomnień Elżbiety/Else Pintus – Żydówki z Kaszub, zatytułowanych *Moje prawdziwe przeżycie / Meine wahren Erlebnisse*, Gdańsk 2005. Autorka pochodziła z zasłużonej

dla kaszubszczyzny rodziny. Jej ojciec – chmieleński kupiec Max Pintus – był na początku XX wieku jednym z aktywnych działaczy Kaszubskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Uczestnikami warsztatów są studenci i doktoranci z kierunków humanistycznych i nauk społecznych z Polski i Niemiec, z takich centrów akademickich, jak Berlin, Drezno, Gdańsk, Poznań, Toruń i Trewir. Korzystając z zaplecza konferencyjnego ośrodka Apostolatus Maris, malowniczo położonego nad Jeziorem Raduńskim, uczestnicy wzięli udział w licznych wycieczkach studyjnych po kaszubsko-pomorskich miastach i miasteczkach. Odwiedzili Gdańsk, Sopot, Kartuzy, Kościerzynę, Słupsk, Chojnice, Człuchów i Lębork, gdzie spotykali się z badaczami historii lokalnej oraz przedstawicielami instytucji kulturalnych, podejmujących działania na rzecz badań nad oraz upamiętnienia obecności współmieszkańców żydowskich na tych ziemiach.

I tak Mieczysław Abramowicz, autor zbioru opowiadań *Każdy przyniósł, co miał najlepszego*, poprowadził uczestników śladami żydowskich nekropolii w Gdańsku, poprzedzając wycieczkę przedstawieniem prezentacji multimedialnej, której tematem były dzieje żydowskich mieszkańców Gdańska. Przewodnikami po żydowskiej historii i zachowanych *judaicach* współczesnego Sopotu była dr Hanna Domańska, autorka książek popularyzujących losy tej społeczności w Gdańsku, Sopocie i Gdyni. Leon Lifszes-Domański przedstawił zarys historii żydowskiego cmentarza w Sopocie. Natomiast dyrektor Muzeum Sopotu Małgorzata Buchholz-Todoroska zapoznała uczestników z działalnością Muzeum na polu upowszechniania kultury żydowskiej.

Z planami oraz dotychczasowymi imponującymi w skali regionu wynikami energicznych działań środowiska słupskiego na rzecz upamiętnienia obecności tej społeczności w dziejach miasta, zapoznali uczestników dyrektor Muzeum Pomorza Środkowego Mieczysław Jaroszewicz, wiceprezydent miasta Ryszard Kwiatkowski, konserwator zabytków Stanisław Szpilewski oraz Jolanta Krawczykiewicz z Teatru Rondo. Zachariasz Frącek, członek Lęborskiego Bractwa Historycznego był gospodarzem w Lęborku. Śladami wydarzeń 1900 roku oprowadził po Chojnicach prof. Christoph Nonn, autor książki *Eine Stadt sucht einen Mörder. Gerücht, Gewalt und Antisemitismus im Kaiserreich* [Miasto szuka mordercy. Plotka, przemoc i antysemityzm w Rzeczy Wilhemińskiej], Göttingen 2002. Natomiast dzieje Żydów w Człuchowie przybliżył uczestnikom dr Marian Fryda, historyk i członek Instytutu Kaszubskiego. Para historyków kościerskich – dr Jerzy Knyba oraz Krzysztof Jażdżewski, p.o. dyrektora Muzeum Miasta Kościerzyny, wprowadzili uczestników w dzieje miasta oraz pokazali nieliczne miejsca związane z losami żydowskich mieszkańców we współczesnym obrazie Kościerzyny. Zaś Kartuzy, koncentrując się na zakątkach związanych z losami jej żydowskich mieszkańców, pokazał urodzony kartuzjanin i pasjonat historii lokalnej Jerzy Nacel. Ważnym punktem w programie warsztatów było również zwiedzanie Państwowego

Muzeum KZ Stutthof w Sztutowie, po którym oprowadziła dr Danuta Drywa, badaczka historii żydowskich więźniów obozu oraz przejazd do Pucka i Piaśnicy z Elżbietą Groth, pracownikiem tegoż Muzeum, śladami ofiar Marszu Śmierci.

Równolegle odbywał się cykl wykładów otwartych historyków z Polski i Niemiec poświęconych historii Żydów na Pomorzu, jak również współczesności Kaszub i Kaszubów. I tak prof. dr Monika Richarz, wieloletni dyrektor Instytutu Historii Żydów Niemieckich w Hamburgu, wygłosiła w Bibliotece Gdańskiej PAN-u wykład poświęcony zagadnieniom życia codziennego Żydów w małych miastach i na terenach wiejskich. Dr Grzegorz Berendt (UG) przedstawił losy osadnictwa żydowskiego w Gdańsku. Prof. dr Christoph Nonn (Düsseldorf) analizował związki pomiędzy plotką o mordzie rytualnym a eskalacją antysemityzmu w postaci aktów przemocy na podstawie wydarzeń roku 1900 w Chojnicach. Stosunki narodowościowe i wyznaniowe na Pomorzu Nadwiślańskim w XX wieku omówił prof. dr hab. Józef Borzyszkowski, natomiast w zagadnienia dotyczące współczesności Kaszub i Kaszubów wprowadził słuchaczy prof. dr hab. Cezary Obracht-Prondzyński.

Na wyniki projektu trzeba będzie jeszcze poczekać. Ostateczna forma upublicznienia ich nie została jeszcze ustalona. Na przełomie marca i kwietnia 2007 roku planowany jest drugi etap warsztatów. Uczestnicy spotkają się tym razem w Trójmieście, by korzystając z bliskości archiwów, bibliotek, jak również z zainteresowanych tematyką środowisk oraz instytucji kultury i nauki, uzupełnić i opracować zebrany materiał, a także odwiedzić kolejne istotne miejsca związane z dziejami Żydów. W zamierzeniu organizatorów wydanie dokumentacji ma być kolejnym przyczynkiem do dyskusji na temat wielokulturowości Kaszub oraz impulsem do badań nad miejscem żydowskiej społeczności w dziejach regionu, jaki i nad obecnością ich w pamięci historycznej współczesnych mieszkańców. Reakcje środowiska chojnickiego oraz chmieńskiego na zaproszenie do udziału w programie warsztatów, a wcześniej tego drugiego na fakt wydania wspomnień Elżbiety Pintus, mogą posłużyć jako przykład obrazujący, jak dużo jest jeszcze do zrobienia na tej płaszczyźnie.